

بررسی میزان اثر بخشی طرح معرفت بسیجیان*

امام علی شعبانی

فصلنامه مطالعات بسیج، سال ششم، شماره ۱۹ - ۱۸، بهار و تابستان ۱۳۸۲

چکیده

طرح معرفت بسیجیان با هدف؛ ارتقاء سطح معرفت بسیجیان، ایجاد حساسیت و توان لازم در بسیجیان به منظور شناسخت تهدیدات دشمن در عرصه‌های فرهنگی و سیاسی و روشن‌های مقابله با آن، و تبیین مبنای و اهداف انقلاب اسلامی در سازمان بسیج به اجرا در آمد. به منظور بررسی و کسب اطلاعات صحیح علمی از میزان اثر بخشی طرح معرفت بسیجیان در انبعاث ارتقاء سطح دانش دینی و سیاسی بسیجیان و بررسی محتوا، امکانات و تجهیزات آموزشی، پروژه تحقیقاتی «بررسی میزان اثر بخشی طرح معرفت بسیجیان» در دستور کار سازمان تحقیقات و مطالعات بسیج قرار گرفت.

نتیج این تحقیق نشان می‌دهد طرح معرفت تا حدودی توانسته است بنیث و آگاهی‌های دینی و سیاسی بسیجیان را ارتقاء دهد. این طرح در بین افراد با تحصیلات دبیرستان، دیپلم و پیش دانشگاهی، کاردانی و کارشناسی و بر روی شرکت کنندگانی که بین ۳ تا ۱۰ روز در دوره‌ها شرکت کرده‌اند، بیشترین تأثیر را داشته است.

طرح معرفت در رضایت‌مندی شرکت کنندگان و تقویت روحیه جهادی و آشناسازی با مبنای و اهداف انقلاب اسلامی، در حد متوسط ارزیابی شده و رضایت از روشن‌فکرین، اخلاق مربیان، حجم و محتوای فنون آموزش، بالا بوده و کمترین رضایت مربوط به مکان آموزش و تجهیزات کمک آموزشی می‌باشد.

* این پروژه توسط مؤلف در سازمان تحقیقات و مطالعات بسیج به اجرا در آمده است.

طرح مسأله

اثربخشی سازمانی، یکی از موضوعات قابل بحث و چالش برانگیز برخی جوامع علمی و اجرایی است. جایگاه اثربخشی در نزدیک شدن به بهره‌وری، بسیار روشن و تعیین کننده است؛ زیرا فعالیت‌های اثربخشی، باعث پویایی، تحرک، بهنگام سازی سازمان‌ها و دستگاه‌های آموزشی می‌شود.

در نیروی مقاومت بسیج نیز، به تدبیر فرمانده کل قوا، مسأله اثربخشی در خصوص موضوعات و اقدامات اساسی نیروی مقاومت، مورد توجه واقع شده است. طرح «معرفت»، یکی از طرح‌های جدید آموزشی است که با رویکردی تازه، به مسأله آموزش پرداخته است و می‌تواند منشأ تحولی عمیق در نیروی مقاومت شود. این طرح به عنوان یکی از برنامه‌های محوری، اهداف زیر را دنبال می‌کند:

الف) ارتقای سطح معرفت بسیجیان در راستای نهادینه کردن تفکر بسیجی و تقویت روحیه جهادی آنان.

ب) ایجاد حساسیت و توان لازم در بسیجیان به منظور شناخت تهدید نرم دشمن (تهاجم فرهنگی) و فعالیت‌های براندازانه آن در عرصه‌های فرهنگی و سیاسی.

ج) تبیین اهداف و مبانی دشمن و روش‌های مقابله با اقدامات آن.

د) تبیین مبانی و اهداف انقلاب اسلامی به عنوان تنها حکومت شیعی و زمینه‌ساز ظهور حضرت مهدی «ع».

این طرح با الهام از سخنان رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در جمع بسیجیان اردبیل، تدوین شده است که معظم له فرمودند: «اما شما بسیجی‌ها بدانید، باید آگاهی‌هایتان را تقویت کنید. معرفت به فلسفه بسیج، همین مطلبی که من عرض کردم، معرفت به کارهایی که بسیج نسبت به آن حساس است.» پس از گذشت یک سال و نیم از اجرای طرح معرفت، مسأله اثربخشی آن، با یک سؤال و با یک ابهام آغاز شده است. ابهام طرح از سوی سیاستگذاران و برنامه‌ریزان آموزشی مطرح شد که آیا اصلاً طرح معرفت، اثربخش بوده است یا خیر؟ بدیهی است زاویه نگاه سیاستگذاران، ناشی از کارکرد بیرونی طرح است.

شاید به تبع ابهام اولیه یا به خاطر بازخوردهای درون سیستمی، دست اندرکاران امر آموزش، با نگاهی درونی به موضوع، این سؤال را طرح کردند که آیا طرح معرفت توانسته است پاسخگوی نیاز قشرهای مختلف بسیجی باشد یا خیر؟

تحقیق حاضر در پی پاسخ بر پایه این سؤال است که، آموزش طرح معرفت چه میزان بر یادگیری، آگاهی و انگیزه بسیجیان در دین شناسی و تحلیل مسائل سیاسی تأثیر گذاشته است؟

بنابر این، هدف کلی تحقیق عبارت است از: بررسی و کسب اطلاع از میزان تأثیر آموزش طرح معرفت بر دانش و آگاهی دینی و سیاسی بسیجیان و همچنین سنجش میزان اثربخشی عناصر آموزشی از قبیل مرتبی، مکان، تجهیزات کمک آموزشی، محتوا و متون در جهت دستیابی به اهداف و منظوره‌های پیش بینی شده در طرح معرفت بسیجیان.

روش تحقیق

روش کلی تحقیق پیمایشی است، که با استفاده از تکنیک تک ابزاری متعارف، برای اجرای عملیات گردآوری اطلاعات، یعنی پرسشنامه کتبی صورت می‌گیرد.

با توجه به این که مقوله اثربخشی آموزش طرح معرفت، یک مقوله کیفی است، برای شاخص سازی آن، دو نوع تحقیق انجام گرفته است؛ نوع اول، پرسشنامه محقق ساخته (معلم ساخته) ای است که به روش ارزشیابی آموزشی، میزان پیشرفت تحصیلی یا به عبارت دیگر، میزان رشد آگاهی فراگیران را مورد توجه قرار می‌دهد و نوع دوم آن، فرا شناختی و فرادانشی است که اثر بخشی عناصر و اجزای آموزشی را مورد سنجش و اندازه‌گیری قرار می‌دهد و از طریق پرسشنامه مبتنی بر طیف لیکرت تنظیم شده است.

نوع اول پژوهش که اثر سنجی نامیده می‌شود، به روش ارزشیابی پیش آزمون - پس آزمون تک گروهی است، بدین نحو که در آغاز دوره طرح معرفت، آن چیزی را که می‌خواهیم فرا دهیم، مورد سنجش اولیه قرار داده و در پایان دوره آموزشی، همان آزمون تکرار می‌شود تا تفاضل نمره‌های بدست آید، که افزایش یا کاهش نمره‌ها، پیشرفت یادگیری را اندازه می‌گیرد.

جامعه مورد مطالعه را بسیجیان عضو عادی و فعال تشکیل می‌دهند که در نیمه دوم سال ۱۳۸۱، در آموزش طرح معرفت شرکت کرده‌اند. اعضای این جامعه را برادران و خواهران بسیجی تشکیل داده‌اند که در رده‌های محلی و قشری، دوره آموزشی برگزار شده است.

برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده شده است که ۱۵۰۰ نفر از بسیجیان تحت آموزش طرح معرفت را شامل می‌شود که در استان‌های کرمانشاه، مازندران، تهران، کرج، زنجان، قزوین، آذربایجان شرقی و قم اجرا شده است. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای صورت گرفته است. نخست جامعه آماری به چند واحد بزرگ یا خوشه‌ای معین به نام واحدهای اولیه تقسیم شد، سپس خوشه‌ها به گروه‌های کوچکتر یا واحدهای ثانویه تبدیل شده‌اند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات را پرسشنامه کتبی تشکیل داده که دونوع پرسشنامه طراحی شده است. نوع اول پرسشنامه، دانش سنجی است که به منظور اندازه‌گیری میزان افزایش دانش فراگیران تنظیم شده است، که شاخص آن، ملاک‌ها و هنجارهایی است که مبتنی بر اهداف آموزش طرح معرفت پی ریزی شده است. مهمترین ملاک ارزشیابی، کتاب‌های طرح معرفت بوده است. نوع دوم پرسشنامه، به منظور نظرسنجی از فراگیران طراحی شده است تا پس از آموزش، نظرات خود را پیرامون میزان اثربخشی و عوامل اثرگذار اعلام کنند و شاخص‌هایی نظیر مناسب بودن، مطلوب بودن و رضایت داشتن از محتوا، مربی، فضای آموزشی و... در ارزشیابی آموزشی به کار رفته است.

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، استخراج و کدگذاری داده‌ها انجام و پس از ورود به رایانه، کدگذاری مجدد انجام گرفته است و متغیرهای ترکیبی تحقیق ساخته شده است. سپس با استفاده از جداول فراوانی، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون تحلیلی واریانس یکسویه (ANOVA) و آزمون T برای نمونه‌های جفتی تجزیه و تحلیل داده‌ها صورت گرفته است.

یافته‌های تحقیق در دو بخش ارائه شده است؛ بخش اول آن، یافته‌های نظرسنجی، از فراگیران آموزش طرح معرفت است که در باره میزان رضایت از اجرای دوره پرس و جو شده است. بخش دوم آن، یافته‌های سنجش تأثیر دوره‌های آموزش

طرح معرفت در خصوص میزان آگاهی‌های دینی و سیاسی بسیجیان شرکت کننده در طرح است.

نتایج

پیش از شروع دوره آموزشی، میزان آگاهی‌های دینی ۵۰/۴ درصد پاسخگویان، گزینه بسیار قوی و قوی را انتخاب کرده‌اند که این میزان، در انتهای آموزش به ۵۷/۲ درصد رسیده است. همچنین میزان آگاهی و بینش سیاسی بسیجیان، نشان می‌دهد که ۷۳/۷ درصد از پاسخگویان در ابتدای دوره بسیار قوی و قوی بوده، که در پایان دوره به ۸۴/۶ درصد رسیده است.

در مجموع نیز، ۵۶/۷ درصد از پاسخگویان، پیش از موزن طرح معرفت، بینش و آگاهی‌های سیاسی و دینی آنان، گزینه بسیار قوی و قوی را به خود اختصاص داده است، که پس از آزمون به ۶۹/۱ درصد افزایش یافته است.

طرح معرفت در افزایش اطلاعات و معلومات سیاسی و دینی افراد شرکت کننده در زمینه‌های سازمان‌ها و تشکیلات قوه قضائیه، پلورالیسم دینی، رابطه دین و سیاست، نحوه انتخاب و انتصاب ولایت فقیه، خصلت‌های منتظران حضرت مهدی «ع»، اهداف تهاجم فرهنگی علیه انقلاب اسلامی، تأثیر زیادی به جای گذاشته است.

این طرح در موضوع‌هایی نظیر شرایط و صفات رهبر به تعیین مسأله مصونیت پارلمانی نمایندگان مجلس شورای اسلامی، آزادی‌های اساسی مردم در قانون اساسی، نقش و جایگاه مردم سالاری دینی، راه‌های رسیدن به معرفت دینی و... تأثیر چندانی نداشته است.

نتایج نشان می‌دهد که میزان بینش دینی و سیاسی شرکت کنندگان در طرح معرفت در پیش از شروع دوره، در استان‌های آذربایجان شرقی و قم، بیش از سایر استان‌ها و میانگین نمره‌های بینش دینی و سیاسی پاسخگویان در استان‌های زنجان، مازندران، تهران و قزوین، ضعیف‌تر از سایر استان‌ها بوده است. اما پس از طی دوره بینش دینی و سیاسی، در استان‌های قم، قزوین، کرمانشاه و زنجان افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته است.

طرح معرفت، در بین افراد با تحصیلات دبیرستان، دیپلم، کاردانی و کارشناسی، تأثیر بیشتری به جای گذاشته است. ولی نتوانست بینش و آگاهی‌های سیاسی و دینی را در دو گروه تحصیلی راهنمایی و کارشناسی ارشد و دکترا بهبود بخشد.

در بررسی تأثیر مدت دوره بر افزایش معلومات و اطلاعات دینی و سیاسی شرکت کنندگان، به این نکته برمی‌خوریم که طرح معرفت در بین پاسخگویانی که سه تا ده روز دوره دیده‌اند، تأثیر بیشتری به جای گذاشته است. ولی در بین پاسخگویانی که دو هفته آموزش دیده‌اند، اصلاً تأثیر مثبتی نداشته است یعنی آموزش پراکنده و با فاصله زیاد از یکدیگر، تأثیر کمتری به جای گذاشته است.

در بین گروه‌های شغلی، آموزش طرح معرفت در بین کارمندان و دانش‌آموزان، با موفقیت بیشتری همراه بوده است و شاهد رشد قابل توجهی در آگاهی‌های دینی و سیاسی آنان هستیم.

در بین گروه‌های سنی طرح معرفت، بیشترین تأثیر را در بین گروه‌های سنی نوجوان و جوان داشته است (گروه سنی ۱۱ تا ۲۰ سال)؛ اما در بین گروه‌های سنی ۲۱ تا ۴۰ سال، با این که بینش و آگاهی سیاسی و دینی افزایش داشته است، ولی این افزایش قابل توجه نیست.

همچنین نتایج نظرسنجی نشان می‌دهد که اکثریت قریب به اتفاق بسیجیان شرکت‌کننده در طرح معرفت، اجرای طرح را در تقویت روحیه جهادی و ارتقای سطح معرفت بسیجیان، آشنا سازی آنان با مبانی و اهداف انقلاب اسلامی و شناخت راهکارهای مقابله با دشمنان انقلاب، در حد متوسط و بالاتر ارزیابی کرده‌اند. همچنین از روش تدوین، رفتار و اخلاق مرتبان، حجم و محتوای متون آموزشی، قابل فهم بودن متون آموزشی، در حد بسیار بالایی اظهار رضایت کرده‌اند.

در مواردی مانند محل و مکان آموزش و وسایل کمک آموزشی، رضایت خیلی بالایی نداشته‌اند.

در استان‌های مازندران و تهران، پاسخگویان کمتر از دیگر استان‌ها، طرح معرفت را در ارتقای سطح معرفت و تقویت روحیه جهادی، آشنا کردن بسیجیان با مبانی و اهداف انقلاب اسلامی، دشمن شناسی و راهکارهای مقابله با آن، نحوه تدریس مرتبان طرح و حجم متون درسی موفق دانسته‌اند. نکته قابل ذکر این است که پاسخگویان در این دو استان، بیشتر از مسائل محتوایی طرح، گله‌مند بوده‌اند؛ ولی

در مسائل دیگری نظیر امکانات، مکان آموزشی، وسایل کمک آموزشی، پاسخگویان استان‌های کرمانشاه و قم، بیشتر از سایرین انتقاد داشته‌اند.

پاسخگویان زن، کمتر از پاسخگویان مرد، از وضعیت محتوایی و شکلی اجزا و عناصر آموزشی طرح معرفت رضایت داشته‌اند و تقریباً در کلیه موارد نظیر میزان تأثیر طرح معرفت در ارتقای سطح بینش، آشنا کردن با مبانی و اهداف انقلاب اسلامی، رفتار و اخلاق و نحوه تدریس مربیان، مکان آموزشی و... بیشتر از مردان انتقاد داشته‌اند.

پیشنهادها

نمره‌های پیش آزمون طرح معرفت، نشان می‌دهد که این طرح برای گروهی از فراگیران چندان مناسب نیست. در آغاز آموزش، آزمون تعیین سطح انجام گیرد و برای کسانی که نمره مورد قبول را به دست آورده‌اند، آموزش سطح بالاتر برنامه‌ریزی شود؛ یعنی با تطبیق، مدرک آموزش مقدماتی برای افرادی که نمره حد نصاب را در آغاز آموزش به دست آورده‌اند، صادر شود و فرد برای آموزش تکمیلی اعزام شود.

پیشنهادها و نظرهای پاسخگویان نشان می‌دهد، سهم آموزش‌های سیاسی در طرح معرفت، نسبت به آگاهی‌های عقیدتی و معرفتی کم است، لذا برای ارتقای بصیرت و روشنگری بیشتر، لازم است تحلیل مسائل سیاسی، به میزان زیادی افزایش یابد.

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انسانی